

משאו של הגאון רבי מנחם מנדל שפרן שליט"א

אב"ד הישר והטוב

בהיכל בית התורה חוה"מ פסח תש"ע

מעשי ידיה של אשה לבעלה

האם ובאלו מלאכות חייבת אשה נשואה לעבוד לצורך פרנסת הבית, ומתי שכרה שייך לבעלה ומתי לעצמה, ודין כספים שונים המגיעים לאשה (כפיצויים ופנסיה וכדומה), ונידונים נוספים בזה

הראשון, סידור וחלוקת תפקידים. לא יתכן מצב שבו עסק משותף ינוהל בצורה טובה והוגנת אם כל אחד מהשותפים יבצע את כל התפקידים, ואם כולם יעשו יחד הכול סביר להניח ששום דבר לא ייעשה בצורה יסודית, וכמאמר חז"ל 'קידרא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא'. ומלבד זאת לא כל אחד מסוגל לכל דבר, יש תפקיד שראובן התברך בכישרון לעשותו על הצד הטוב ביותר, ויש תפקידים שראובן אינו מתאים לבצע ואילו שמעון מתאים יותר לכך, ולכן מוכרחים להסדיר ולחלק ביניהם את התפקידים על פי סדרי עבודה נכונים.

השני, חייבים השותפים שתשרה ביניהם הרמוניה ואימון הדדי, שירגיש כל אחד ששותפו בכישרונותיו כוחותיו וסגולותיו תורם ומקדם את המערכת באותה מידה שהוא מקדם אותה, ואילו אם תשרה ביניהם אווירת

מרי גישתנו אל המלאכה לברר וללבן נושא חשוב זה שכל הלכותיו נקבעו ונתקנו בידי חכמינו ז"ל, עלינו להקדים הקדמה קצרה. לעיתים נוצר הרושם בדינים ובסדרים שהנהיגו חז"ל בין איש לאשתו, כאילו הפקיעו חלק מזכויות האשה לטובת הבעל שמעשי ידיה שייכים לבעלה ועוד זכויות נוספים, וראוי לבאר ולעמוד על הענין כפי קט שכלינו וקוצר השגתנו.

בכל גוף ומערכת משותפת אשר כמה דעות שותפים בה והשותפים אחראים יחד על ניהול וקידום המערכת, הן בשותפות עסקית המורכבת מעבודתם של השותפים והן בניהול מוסד תורני המורכב מכוחות שונים (כהנהלה, מחנכים ומורים, מרצים ומפקחים), חשוב ונחוץ מאד להנהיג ולהתאים ביניהם שני יסודות טובות אשר יבטיחו להביא להצלחתה ולשגשוגה של המערכת.

תפקידים והתאמתם לכוחות והסגולות הטבעיים שכל אחד ניחן בהם, ומאידך אימון הדדי באוירה טובה ומשותפת.

(וכדי לחדד את הענין נעלה על דעתנו איך היה נראה הדבר לולי

התקנות והסדרים שקבעה התורה ותקנו חז"ל בין איש לאשתו, על כל אחד מבני הזוג היה מוטל לדאוג לצרכי פרנסתו וחיוו וכל אחד מתפרנס מקופתו הפרטית, והוצאות הילדים היו על חשבון שניהם, ואם במשך היום הוציאה האישה עליהם כמה שקלים עבורם היתה באה בערב ותובעת מהבעל את חלקו. דאגת המחיה נופלת על כתפי האישה כמו על כתפי הבעל, וכמו"כ דאגת ניהול הבית ותפקודו מתחלקת בין הבעל והאישה בשווה, עלויות הגז והחשמל ומים וכו' ישלמו שניהם יחד, ביגוד יקנה כל אחד משלו. ובנוגע לפעולות הבית אם עשה אחד מהם יותר מחלקו יבקש ויתבע את בן זוגו על העבודה, לכל עבודה יהיה מחיר כמה משלמים עליה, כבישול וכביסה, עריכת קניות, תיקונים, יקיצה בלילה לטיפול בילדים, שיעורי בית, הליכה לרופא, הופעה לאסיפת הורים וכו', בלי להמשיך ולהאריך הרבה מבין כל אחד שהדבר קרוב לודאי שזוג כזה יגיע מהר מאוד לסוף דרכו...).

ולחברדיל, גם אומות העולם עמלו במשך הדורות לקבוע סדרים בזה, (ויתכן שסדרים אלו נכללים בחיוב דינים שבני נח חייבים בהם מן התורה), ועד היום דעתם נבוכה

חשדנות והתחשבנות, וכל אחד ירשום לעצמו כל טרחה ומאמץ שעשה והשקיע עבור העסק המשותף וידרוש תמורה מיוחדת עבורם, קרוב הדבר מאד לפירוק העסק והשותפות.

כלומר, מערכת משותפת הינה מורכבת ועדינה, וכדי שיהיה לה קיום לאורך ימים ותפיק את התועלת הטובה והראויה ביותר מוכרח שימצאו השותפים את הנוסח להתנהלות תקינה, היינו מצד אחד חלוקת תפקידים מסודרת לכל אחד מה הוא עושה ועל מה הוא ממונה ואחראי, ומאידך התנהלות באוירה טובה והרגשה שכל אחד ניחן בכישרון המתאים בדיוק לתפקידו. ראובן בייצור, שמעון בניהול חשבון, ולוי בתפקיד טכני וכו', בלי לדקדק ולחשב כמה שווה העבודה שלי וכמה שלך, כמה עובד אני וכמה עובד אתה, שהרי כשם שהראשון בלי השני אינו שווה כלום כן השני בלי הראשון אינו יכול לבצע מאומה, אלא כל אחד תורם מכישרונו וסגולותיו הטבעיים באותה מידה וכולם שותפים שווים וזהים לתוצרת המופקת על ידם, וכלשון הפסוק בשמואל [א' פרק ל'] 'כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו'.

ואם בסתם שותפות כך הדבר, על אחת כמה וכמה בשותפות של הקמת ובניית בית נאמן בישראל ששותפים בו האיש והאשה, שהדבר מצריך זהירות יתירה והתאמת היחסים ביניהם בהתאם לכללים הנ"ל, דהיינו מצד אחד חלוקת

ומטולטלת ומשתנה מעת לעת איך לחלק ולסדר את זכויות וחובות בני הזוג בדרך ראויה. (הרעיון המערבי בתקופה האחרונה הוא, שערך העבודה של האישה בניהול הבית ותפקודו שווה ערך באותה מידה למה שהבעל עושה בעסקיו, ולכן היא שותפה בכל הישגיו הכלכליים, אף זכורני את הפרסומת ברכבות בארה"ב לפני כחמישים שנה שפרסמו את הרשימות של שווי עבודת האשה). אולם כבכל הנושאים מעין אלו, לא ההיגיון והרעיון הם שקובעים את השיטה אלא מבחן התוצאה היא הקובעת את השיטה ואת יעילותה, ופעמים הרעיון נוטה לצד מסוים ובמבחן התוצאה הוא נכשל, ובדבר זה עלינו לסמוך על חכמת חז"ל שידעו לירד לעומק טבעם של הבעל והאישה,

להבין ולהשכיל את החלוקה וההסדר הטוב ביותר שיתאימו ביניהם, וקבעו כן לא מחמת עליונות האיש ושלטונו או השפלת האשה ח"ו כדעת הטועים רח"ל, אלא כי הבינו שבהתאם לטבע שנברא בו הבעל והטבע שנברא בו האשה זה הסדר הטוב ביותר. וכמו כן במבחן התוצאה הדבר הוכיח את עצמו לאורך כל השנים שזו חלוקת התפקידים הזכויות והחובות הטובה ביותר, והסדר זה החזיק ומחזיק יותר זמן ודורות מכל הסדר אחר שיעלו בני אדם בדעתם, ואנו אין לנו אלא דברי חז"ל, ומשה אמת ותורתו אמת.

וקודם שנבוא לדון בכל פרטי השאלות שנשאלו בנידון זה, עלינו להקדים תמצית ההלכות מדברי הפוסקים, והנוגע לזמננו.

א

תקנת מעשי ידיה של אישה לבעלה תחת מזונותיה

הבעל חייב לזון את אשתו, ובחוב המזונות נכללים מזון וביגוד. לדעת הרמב"ם חייב הבעל במזונות אשתו מן התורה, ולדעת הרמב"ן והר"ן אינו כי אם מתקנת חז"ל, (ואעפ"כ כתב הרמב"ן בפרשת משפטים, שדרך כל הארץ ומנהג העולם היה גם לפני תקנת חז"ל לזון ולפרנס את הנשים), ודעת הרא"ש והמ"מ לחלק בין כסות למזונות, שחייב כסות הוא מה"ת ומזונות מדרבנן. וכתמורה לכך שהבעל

חייב לזון את אשתו, העניקו לו חז"ל את הזכות במעשי ידי אשתו. **ובגמרא** [כתובות נח] נחלקו האמוראים אם תיקנו מזונות תחת מעשי ידיה, (היינו שראשית התקנה היתה לטובת הבעל להעניק לו מעשי ידי אשתו, ובתמורה לכך חייבוהו במזונותיה), או להיפך תיקנו מעש"י תחת מזונות, (שכיון שחייבו את הבעל לזון אשתו העניקו לו מעש"י תחת המזונות). ונפק"מ בזה אם יכולה אשה

שתאמר 'איני ניזונת ואיני עושה', כלומר אם יכולה אשה לפטור עצמה מליתן לבעלה מעשי ידיה בזה שהיא מוותרת לו על המזונות שחייב לה, שאם ראשית התקנה היתה מזונות האשה ובתמורה לכך העניקו חז"ל לבעל מעשי ידי אשתו א"כ יכולה האשה לומר אי אפשרי בתקנת חכמים ואיני ניזונת ואיני עושה, אך אם חיוב המזונות הוא תחת מעש"י שתחילת התקנה היתה להעניק לבעל מעש"י ובתמורה חייבוהו במזונותיה אינה יכולה לפטור עצמה מתקנת מעש"י

בטענת איני ניזונת ואיני עושה. ולהלכה קי"ל בשו"ע אבהע"ז [סי' סט ס"ד] דמעשי ידיה לבעלה תחת מזונותיה, ולפיכך יכולה האשה לומר איני ניזונת ואיני עושה. ואפילו לדעת הרמב"ם הנ"ל שחיוב הבעל במזונות הוא מן התורה יכולה האשה לוותר על זכותה במזונות כדי לזכות במעשי ידיה לעצמה. ולדעת הרא"ש הנ"ל שכסות מהתורה ומזונות מדרבנן, יש שכתבו שאם אמרה איני ניזונת לא ויתרה רק על המזונות ולא על הכסות, עיין בזה בית שמואל [סי' סט סק"א] ובחזון איש.

מותר מעשי ידיה תחת מעה כסף

ומלבד החיוב המוטל על הבעל לזון את אשתו במזונות וכסות כאמור, ישנם חיובים נוספים שחייבו חז"ל את הבעל לאשתו, אחד מהם הוא חיוב מעה כסף, כלומר שהבעל חייב להפריש לאשתו מעה כסף כל שבוע לצרכיה האישיים, ותמורת זה תיקנו שהמותר ממעשי ידיה (כלומר, מה שהאשה עושה ומרוויחה מעבר לשיעור הרווח שצריכה להכניס ממעשי ידיה), שייך אף הוא לבעל. ושיעור מותר מעשי ידיה יבואר אי"ה להלן.

ידיה לבעלה ובתמורה חייבו את הבעל במעה כסף, וא"כ אין ביד האשה לסרב ולומר אי אפשרי בתקנת, אולם הר"ן והרמ"ה סוברים שהכל תקנה אחת היא שתקנו לאשה מזונות ומעה כסף ובתמורתם זיכו את הבעל במעשי ידיה עבור המזונות ובמותר מעשיה עבור המעה, וא"כ ביד האשה לומר אי אפשרי בתק"ח ואיני ניזונת ואיני נוטלת מעה כסף ואיני נותנת לא מעש"י ולא מותר. והובאו דבריהם בטור אבהע"ז [סוף סי' פ'], ולהלכה קי"ל [בשו"ע שם סעי' א'] כשיטת הרמ"ה והר"ן. אמנם תקנת מזונות ומעה כסף אינם בהכרח כרוכות אחת בחברתה, שודאי ביד האשה לסרב רק לאחת מהן ולדרוש את קיומה של השניה, כגון שתמצה מזונות ולא מעה כסף או להיפך.

ונחלקו הראשונים אם יכולה האשה לומר איני נוטלת מעה כסף ואיני נותנת מותר, דעת רבנו יונה שתחילת ועיקר התקנה שמותר מעשי

קביעת שיעור מעשי ידיה בזמנו

והנה חז"ל קבעו את שיעור החיוב על פי כמות התוצרת, דהיינו משקל בערך השווה לה' סלעים. ולכאורה צריך ביאור הסברא בזה, שהרי אין כל הנשים שוות, שישנן זריזות שמספיקות תוצרת זו בזמן מועט ומאידך ישנן נשים שעובדות לאט יותר וכדי להפיק כמות זו צריכות להשקיע יותר זמן, ומדוע קבעו את השיעור בכמות תוצרת שנמצא לכאורה שאחת תידרש לעבוד שעתיים ביום וחברתה חמש שעות ביום. ושמא יש לומר שבזמנם עיקר המודד וכובד המשקל במרבית הפעולות לא היה על פי סך שעות העבודה כבזמנינו אלא לפי כמות הפקת התוצרת, או שחששו חז"ל שאם נקבע שיעור מלאכת הנשים לפי שעות ולא בהפקת כמות מסוימת קרוב הדבר שיתעצלו בשעות אלו ולא יעבדו כדבעי, וכדי להמריצן חייבו להפיק תוצרת, עוד יתכן שבמלאכת הטוויה כמעט ולא ישתנה הדבר בין הנשים אלא אצל כולן אורך המלאכה זהה פחות או יותר. ועכ"פ נראה שבזמנינו שהדבר אינו כן וברוב הפעולות והמלאכות עיקר הקובע והמודד לגובה המשכורת הוא כמות שעות העבודה ולא כמות תוצרת, אם

שנינו במשנה [כתובות סד ע"ב], ומה היא עושה לו (היינו מהו שיעור ערך מעשה ידיים שחייבת האישה לעשות) משקל חמש סלעים שתי ביהודה שהן עשר סלעים בגליל, או משקל עשר סלעים ערב ביהודה שהן עשרים סלעים בגליל, ע"כ, כלומר שיכול הבעל לכפות לאשתו לעשות במלאכת הטוויה, עד שתטווה לו משקל ה' סלעים שתי או י' סלעים ערב. ומה שנתנו חז"ל את השיעור במלאכת הטוויה, מאחר שבזמנם מלאכת רוב הנשים היתה בטוויה קבעו אותו בטוויה, ומשם אתה למד לשאר מלאכות ג"כ שהשיעור שיוכל הבעל לכוף את אשתו זהה בכל מלאכה ומלאכה לשיעור ערך של משקל ה' סלעים במלאכת הטוויה. וז"ל הרמב"ם, [הלכות אישות, פ' כא ה"א] ומה היא עושה לו הכל כמנהג המדינה, מקום שדרכן לארוג אורגת לרקום רוקמת, לטוות צמר או פשתים טווה, ואם לא היה דרך נשי העיר לעשות כל המלאכות האלו אינו כופה אלא לטוות הצמר בלבד, שהפשתן מזיק את הפה ואת השפתים, והטווי היא המלאכה המיוחדת לנשים שנאמר וכל אשה חכמת לב בידיה טוו.

נרצה לקבוע את השיעור שיכול הבעל לכופף את אשתו לא יקבע השיעור בכמות הפקת תוצרת שאין לה משמעות בזמנינו אלא בכמות שעות העבודה המקובלות*.

ומלבד מעשי ידיה שעושה לשם רווח ופרנסה חייבת האשה גם בפעולות שונות שהם ממלאכת הבית, כלטחון ולבשל וכדו', ונמנו במשנה וגמ' שם ובדברי הפוסקים שנביאם לקמן. והנה שיעור מעשי ידיה הנ"ל שנאמר במשנה שם לא נאמר אלא במשרה את אשתו ע"י שלישי (פירש"י, שנותן לה מזונותיה בבית אפוטרופוס ואינה מתגלגלת עמו) שאינה עושה לו שום מלאכה בבית, אבל אם מלבד המלאכה לצורך פרנסה עוסקת גם במלאכות הבית שמשועבדת לבעלה אינה חייבת לעסוק בטויה עד כדי משקל ה' סלעים, אלא מפחיתים לה ממעשי ידיה כפי השיעור שעוסקת במלאכת הבית. כן כתבו התוס' [כתובות סג ד"ה רב הונא] ושאר ראשונים שם, וכן כתב הטור וז"ל, וכמה עושה לשבוע משקל ה' סלעים שתי ביהודה שהן עשר בגליל, וזה

השיעור לא נתנו אלא במשרה אשתו על ידי שלישי שאינה עמו בבית ואין עושה לו שום דבר, אבל אם היא עמו בבית ועושה כל צרכי הבית אינה חייבת לעשות כ"כ אלא לפי המנהג שדרך נשים לעשות, ע"כ. היינו שעיקר חיובה נמדד בערך שיעור הזמן הנדרש לטויה ומחשבים את הזמן הנדרש לה למלאכת הבית ומורידים אותו מהזמן הנצרך לה לטוות משקל ה' סלעים, לדוגמא אם מלאכת טוית משקל ה' סלעים לוקח לה שבע שעות יומיות, חייבת לעסוק במלאכה 7 שעות ביום ומתוכם תוריד את השעות שצריכה לעבודות שהיא עושה בבית כבישול, נקיון כיבוס, סידור הבית, קניות וכו'. ואם עבודות הבית אורכים לה 3 שעות אינה חייבת במעשי ידיים אלא לעבודה של 4 שעות יומיות, ואם מוטלת עליה עבודה רבה במשך הבית כגון שיש להם בית גדול ומרווח והרבה ילדים וכדו' וזה לוקח לה 7 שעות יומיות אינה חייבת לעסוק במעשה ידיים כלל.

(ועל פי זה נראה לבאר שבגמ' [כתובות נט] יש מ"ד הסובר דמותר מעש"י

*הערת המערכת: עיין במגיד משנה ברמב"ם שם [והביאו הב"י בסי' פ'] שעמד על כך שהרמב"ם לא הזכיר כלל השיעור שהובא במשנה לענין מעשה ידיה, ואכן בשו"ע שם לא הוזכר כלום מזה. וכתב המ"מ וז"ל, ואולי סובר רבנו שאין קצבה זו בכל המקומות אלא הכל לפי המנהג, ע"כ. ולהאמור כאן יש לפרש הכוונה, שבזמנם היה המנהג להעריך המלאכות לפי התוצאה וההספק של המלאכה, ובזמננו אין הדבר כן אלא משערים כפי שעות העבודה המקובלות במלאכת הנשים ולכן סתם הרמב"ם ולא כתב אלא שהכל על פי המנהג.

תיקנו לבעל תחת מזונות ומעש"י תיקנו לבעלה תחת מעה כסף, ולכאורה הדבר תמוה שהרי מעה כסף סך פעוט הוא לעומת מזונות, והיה מסתבר יותר להשוות הגדול עם הגדול היינו מזונות עם מעש"י, והקטן עם הקטן היינו מותר מעש"י עם מעה כסף. אולם על פי האמור נראה לבאר טעמו של מ"ד זה, שהרי שיעור מעש"י של אישה הוא בסך הכל שיעור משקל ה' סלעים והוא כולל בתוכו גם את עבודות הבית השוטפות, ונמצא שלרוב אין שיעור מעש"י של האשה אלא סכום פעוט, שהרי בדרך כלל עסוקות הנשים רוב זמנם בעבודות הבית, ומה שמצליחה להוסיף על זמנה ולהרוויח ריווח זה כבר מוגדר כמותר מעש"י ולא מעש"י עצמו, ומה"ט סבר מ"ד זה דמסתבר שתיקנו מזונות תחת מותר מעש"י שהרי ברוב הפעמים חלקו הגדול של הכנסתה מוגדר כמותר מעש"י, ומעה כסף תחת מעש"י, ומ"ד השני סבר וכן קי"ל להלכה שסוף סוף מעש"י הוא הכנסתה הבסיסית וכן מזונות נחשבת כמחייתה הבסיסית לעומת מעה כסף, ומה"ט תיקנו מעש"י תחת מזונות ומותר מעש"י תחת מעה כסף).

ועל פי מה שביארנו לעיל קשה לנו לרדת לעומקם של דברים מדוע קבעו חז"ל השיעור על פי ההספק

ולא בשעות עבודה כמקובל כיום, ונראה שבתקופת חז"ל זמן טויות משקל ה' סלעים היה שיעור אחיד אצל רוב הנשים ולכן היו יכולים לתלות השיעור בכמות תוצרת, ועכ"פ בזמנינו פשוט שנשתנה הדבר ולא יעלה על הדעת לתלות השיעור בכמות תוצרת שאינו ענין מקובל כיום בענפי העבודות, וכמו"כ לא מסתבר לקבוע השיעור בגובה המשכורת שהרי אין סוג העבודות שוות, קיימות עבודות שהתשלום עליהם הוא עשרים שקלים לשעה וקיימות עבודות מקצועיות יותר שהתשלום עליהם הוא מאה שקלים לשעה, והדבר היחיד שניתן לקבוע בו שיעור אחיד לכולם הוא כמות של זמן, כלומר שעות עבודה המקובלות בשוק העבודות.

וע"ב נראה שבזמנינו שיעור מעשה ידיים שיכול הבעל לחייב את אשתו הוא שיעור של משרה סטנדרטית, שהוא נע סביב ה-40 שעות שבועיות.

ובפי שכבר נתבאר לעיל כולל שיעור זה את כל העבודות שעוסקת בהם האשה, הן במלאכת הבית והן בשאר מלאכות שעושה לבעלה, ורק לאחר ניכוי השעות שהתעסקה במלאכת הבית וכדו', יכול הבעל לכופה להשלים את הזמן הנשאר לצורך הפרנסה.

ב

מלאכות הבית שחייבת בהם האישה

הראשונים בבעל שהכניס את אביו וצירפו לבני ביתו כשנצרך לסעדו, אם אשתו חייבת במלאכות אלו גם כלפיו). השני, מלאכות הנוגעות ליחסי האישות ביניהם, וכן שירותים שונים שעושה לבעלה על דרך הקירוב והחיבה, כמוזגת לו הכוס, רוחצת פניו ורגליו ומצעת לו את המטה וכדו'.

ומלבד חיוב מעשי שמשועבדת האשה לעבוד לפרנסתם, משועבדת היא לו ג"כ למלאכות שונות נוספות, ובכללם מחולקות סוגי המלאכות לשנים. האחד, מלאכות הנוגעות לניהול הבית, כבישול ואפייה, ניקיון וכיבוס, (המונח 'בית' כולל לצורך כל בני הבית דהיינו כל הילדים כמקובל, ונחלקו

אופני הפטור ממלאכות הבית

יורדת עמו', היינו שאם רמת החיים במשפחתו גבוהה מהרמה המקובלת במשפחתה עולה היא עמו לנהוג כפי המקובל במשפחתו, ואם רמת החיים במשפחתה גבוהה מהמקובל במשפחתו אינה יורדת עמו לרמה שהורגל בה מעודו.

השני, אם מבחינת מעמדם הכלכלי ראוי ומקובל לקחת עזרה לצורך מלאכות הבית או חלקם אין הבעל יכול לכופה לעשותם בעצמה, וזה הנקרא בלשונם: 'הכניסה לו שתי שפחות', כלומר אם בעת נישואיהם הכניסה האשה שתי שפחות או ממון שניתן לקנות בהם ב' שפחות הרי שהעמידה מחליף שיעשה המלאכות במקומה ולא ניתן להכריחה לעשות בעצמה, וכן אם הכניס הבעל ב' שפחות לביתם, או אפילו הרוויח ביום

ובגמרא ובשו"ע נמנו ב' אופנים שפטורה בהם האשה ממלאכות הבית.

האחד, אם אין מקובל במשפחות הבעל או האשה שהנשים עוסקות במלאכות הבית ככולן או בחלקן או במלאכה אחת מסוימת, כגון אם במשפחתה רגילים לשכור עוזרת לניקיון הבית או לשלוח את הכביסה למכבסה ואין האשה מכבסת בעצמה, אינה חייבת לנקות ולכבס, וכן אפילו בענין גידול הילדים אם משפחתה או משפחתו רגילים להחזיק בבית באופן קבוע מטפלת שתפקידה לדאוג לגידול הילדים אינה חייבת לגדל ילדיה ואין הבעל יכול להכריחה לכך, ואם לא ירצה להוציא כסף ולשכור לצורך פעולות אלו עליו לעשותם בעצמו. וזה הנקרא בלשון חז"ל: 'עולה עמו ואינה

מן הימים ממון שניתן לקנות או לשכור בו ב' שפחות אינו יכול להכריח את אשתו לעשות המלאכות בעצמה, כיון שיש לו די סיפוקו לשכור או לקנות שפחה שתעשה לו המלאכות במקומה. ולפי"ז אם מרויח הבעל כסף רב די הצורך לשכור עוזרת שתעשה המלאכות במקומה, ואפילו אם מרויח כדי לשכור עוזרת שתעשה מקצת מהמלאכות בלבד פטורה מלעשות אותם המלאכות שיש באפשרותו לשכור מחליף במקומה.

והנה כשיש לו (או שהכניסה לו) ממון לשכור עוזרות פטורה אף אם באים שניהם ממשפחות שדרך הנשים לעשות המלאכות כמו ידיהם, ומאידך אם אחד מהם בא ממשפחה שאין דרך הנשים לעשות פטורה מאלו המלאכות אף במקום שאין לו ממון לשכור עזרה. אלא שצריך להתיישב בזה שאין לו ממון לשכור עזרה ואינו יכול לכוף אשתו לעשות מה שלא נהגו במשפחותיהם א"כ מי יעשה עבורו את המלאכות, ובפשטות צריך לומר שיעשה אותם בעצמו. אולם למעשה נראה שאם אכן במשפחותיהם לא עשו הנשים המלאכות מחמת כבוד המשפחה וכדומה ואפילו לא היה בידם לשכור אחרים לא היו עושות, גם אשה זו לא תעשה, אבל אם מה שלא נהגו הנשים במשפחות לעשות המלאכות בעצמן אין

זה אלא מאחר שמבחינת מצבם הכלכלי התאפשר להם לשכור אחרים, נמצא שלולי אפשרות זו גם הן היו עושות המלאכות בעצמן, וא"כ גם בבני הזוג הנידון לא נפטור האשה אלא כשיש להם אפשרות לשכור עזרה אבל כשלא תהיה להם אפשרות חייבת כיון שגם במשפחותיהם עושות המלאכות כשאין להם את האפשרות לשכור עזרה*.

ואע"פ שאם יש לבני הזוג הנידון אפשרות לשכור עזרה הרי ניתן לפטור אותה מצד הכניסה לו שתי שפחות ואין צריך להגיע לפטור משפחה, נראה שהחידוש הוא באופן שהבעל מרויח מעט ממון עודף על הוצאות המחיה שלהם, ולדעת הבעל ישנם הוצאות נחוצות יותר מלשכור מבשלת ומכבסת והאשה מתעקשת לשכור עזרה ולא לעשותם כמו ידיה, שענין הכניסה לה שתי שפחות אינו אלא בעשיר ומצד זה נראה שיוכל להכריח לעשות המלאכות ואינו חייב להוציא את כספו לשכור מבשלת ומכבסת, ואין זה נידון כיש לו כדי שתי שפחות כיון שבסדר העדיפויות ישנם הוצאות קודמות, אמנם מאחר שאין דרך משפחה לעשות נראה שתוכל האשה להכריחו לשכור בכסף זה עזרה כיון שכן הורגלה מעודה. אולם אם אין בידו כסף מעבר להוצאות הקיום ההכרחיים, פשוט שחייבת האשה לעשות המלאכות, כאמור שגם

*הערת המערכת: עיין בחלקת מחוקק [סי' ע' סק"א].

במשפחתה לולי שהיה בידם היו עושים הכל בעצמם.

ומלבד האופנים הנזכרים נחלקו הראשונים באופן נוסף אם נפטרה בו האשה ממלאכת הבית, והוא כשאמרה איני ניזונת ואיני עושה. דעת התוס' והרא"ש [כתובות סג] כשם

שנפטרה משעבוד מעש"י נפטרה משעבוד מלאכות הבית, שגם מלאכות הבית תיקנו תחת חיוב מזונות וכשאמרה איני ניזונת פטורה, אולם דעת הר"ן שרק מעשי ידיה תיקנו תחת מזונות, אבל מלאכת הבית מחויבת מצד עצמה, ואף אם אמרה איני ניזונת חייבת במלאכת הבית.

מלאכה שדרכה של אשה לעשות לבעלה

עוד נחלקו באותם מלאכות שדרך נשים לעשותן לבעליהן כמוזגת לו הכוס ומצעת לו המיטה, ורוחצת לו פניו ורגליו וכו', שכל אלו דרך הנשים לעשותן מחמת החיבה והקירוב שביניהם, (ומכאן תוכחת מגולה שאין לבקש מעובדות במשרד וכדו' למזוג לו כוס קפה וכדו' שהרי זה ענין קירוב שבין איש לאשתו). לדעת רבים

מהראשונים אינה נפטרת ממלאכת אלו אף אם הכניסה לו שתי שפחות, שמלאכות אלו הם כעין שירות אישי שאשה עושה לבעלה ואין הדרך לעשותן ע"י שפחה, ואילו לדעת רש"י [וכן משמע בטור אבהע"ז סי' פ' שהביא הדעות] אין זה אלא עצה טובה והוגנת שראוי לאשה לעשות כן אפילו יש לה כמה שפחות, אבל אינה מחויבת מן הדין.

מעבידה שלא תשב לבטלה

אמנם אפילו במקום שפטורה האשה ממלאכת הבית, כגון שהכניסה לה שתי שפחות או שהיה להם ממון הרבה, אינה יושבת לבטלה בלא מלאכה שהבטלה מביאה לידי זימה, והבעל יכול לכופה לכך, כן מבואר במשנה כתובות [נט ע"ב] וכן נפסק בשו"ע [סי' פ' ס"ב], היה לו ממון הרבה אפילו היה לה כמה שפחות, אינה יושבת לבטלה בלא מלאכה, שהבטלה מביאה לידי זמה, אבל אין כופין אותה לעשות מלאכה כל

היום כולו אלא לפי רוב הממון ממעטת במלאכה. וכתב שם בבית שמואל [סק"ב] שאפילו אם אמרה איני ניזונת ואיני עושה שאין הבעל יכול לכופה למעש"י, כופה אותה להתעסק במלאכה כדי שלא תשב לבטלה ותבוא לידי זימה.

אלא שלכאורה לא יוכל הבעל לכופה לעבוד ולהרוויח כסף אלא שלא תשב לבטלה בלבד, והיא מצידה יכולה לבחור לעסוק בגמ"ח גם כן,

ואין מחובתה אלא להתעסק ולא לישב לבטלה, (והשיעור שיכול לכופה הוא עד שתצא מידי שעמום וזימה).

ונראה שענין דין זה שיכול הבעל לכפותה על כך הוא כשם שהאדם יכול לכופ את חברו להשלים ולקיים את שעבודו שהוא משועבד לו ולהימנע מדבר המעכב את שעבודו, כמלמד שמשועבד ללמד ביום שחייב לנוח ולישן בלילה כדי שיהיה שליו ורגוע בבוקר כנפסק בשו"ע [סי' של"ג סעי' ה'], והמעביד יכול לכופו על כך, וכן מינקת המשועבדת להניק את התינוק יכול לכופה לימנע מלהניק אחרים ולאכול דברים הממעטים את החלב, וכמו כן משועבדת האשה לבעלה להימנע מלעשות פעולות שעלולות להזיק לגופה ולנפשה או למצבה הרוחני וכדו' כדי שתוכל למלאות חובותיה כלפי הבית והילדים באופן הרצוי והנכון. ונראה שגם על הבעל מוטלת חובה זו שלא לעשות דברים המזיקים לתפקודו ואחריותו כבעל, כמשקאות מזיקים ושאר הרגלים רעים, וכל שכן שאסור לו להתקשר למשחקי אינטרנט, שדבר זה מוציא את האדם מן העולם הן בגשמיות והן ברוחניות.

ונחלקו הראשונים כשאנו צריכה לעבוד אלא בשביל שלא תשב בטל ונשכרה והרויחה כסף, מעשי ידיה למי. בר"ן [דף כ"ה ע"ב מדה"ר] הביא י"א דבכה"ג הכסף לעצמה, שהרי אין לו זכות במעש"י רק שכופה אותה שלא תשב לבטלה. ובשם הרשב"א הביא שהכסף שלו דלא עדיף מהעדפה שע"י הדחק ששייכת לבעל, והקשה הר"ן עליו שאין זה ענין להעדפה שע"י הדחק (עי"ש ואכ"מ), והעלה שהכסף אכן שייך לבעל אולם מטעם אחר, שכדי שישגיח על אשתו שלא תשב בטלה העניקו לו חז"ל מעשי ידיה כתמריץ ודחיפה לכופ אותה. (היינו שיש בדבר תקנת חכמים נוספת כדי שלא תשתעמם, ולפי זה הסתפק הבית שמואל [סי' ע' סק"ד] לומר שגם באומרת איני ניוזנת ואיני עושה יתכן שמעש"י שלו, שאע"פ שהאומרת איני ניוזנת ואיני עושה מעש"י לעצמה ואין לבעל בהם זכות כלל, יתכן שאם אינה עוסקת לעצמה והכריחה הבעל לעסוק שלא תשב לבטלה שמעש"י שלו כמ"ש הר"ן, ומאידך י"ל שהאומרת איני ניוזנת כיון שצריכה לדאוג למזונותיה בעצמה אין כ"כ חשש שתשב בטל בביתה ולא ראו חז"ל צורך להמריץ את בעלה לכופ אותה לא לישב לבטלה).

העדפה והעדפה שע"י הדחק

אמנם יתכן לדון שאם מרוויחה בשעות עבודתה יותר מהשער המקובל בשוק, והסיבה שמרוויחה יותר היא מחמת שהשלימה תארים שונים ועמדה במבחנים רבים וכו' (כגון שהשתלמה לראיית חשבון או עיצוב פנים וכדו'), שזה נדון בכלל העדפה גם בזמנו, שהרי מכוח זריזותה הגיעה לרווח זה ואע"פ שאין זו זריזות ידיים ואצבעות הטוות וכדו' גם אימוץ הכשרונות יתכן שבכלל זריזות הוא, וא"כ אין רווח זה של בעל אלא כשנותן לה מעה כסף היינו שנותן לה כסף להוצאות עבור צרכיה חוץ ממזונותיה, ויש לדון.

העדפה שע"י הדחק: שם בגמ' נחלקו ת"ק ור"ע אם הוסיפה האשה במעשי ידיה על ידי הדחק, אם הרווח שלה או לבעל. ומצאנו בפוסקים כמה נידונים בהעדפה שעל ידי הדחק.

רש"י פירש כפשוטו, 'שדחקה עצמה והעדיפה', כלומר שהתאמצה יותר והוסיפה מזמנה מעבר לזמן שאורך לשאר נשים והעדיפה על משקל ה' סלעים, ובזה נחלקו תנא קמא ור"ע.

ובגמרא שם בעי רבינא שלשה או ארבעה (מלאכות) בבת אחת מהו, תיקו, ופירש רש"י, כגון שומרת קישואים וטווה פשתן, ומלמדת שיר לנשים בשכר, ומחממת ביצים בחיקה

העדפה: מבואר בש"ס [כתובות דף סו ע"ב] שאפילו אם הוסיפה האשה במעשי ידיה יותר משיעור שהתבאר לעיל (משקל חמש סלעים) שגם זה לבעלה, ודין העדפה דומה מאד למותר מעש"י שנתבאר לעיל שהוא לבעלה משום שתיקנו מותר מעש"י תחת מעה כסף שהבעל נותן לה כל שבוע.

וגדר העדפה כתב רש"י 'כגון שהיא עירנית ובעלת מלאכה', כלומר שהיא זריזה מאד והצליחה בזמן הנדרש בדרך כלל לטוית משקל ה' סלעים לטוות יותר. ועל פי מה שביארנו לעיל נראה לכאורה שענין העדפה לא היה שייך אלא בתקופת חז"ל שחלו שיעור המעש"י בהפקת התוצרת, ובזה אם הצליחה לטוות בזמן שרוב נשים טוות משקל ה' סלעים יותר מכמות זו הרי זו העדפה, אבל בזמנינו שהשיעור נקבע בשעות עבודה מבלי להתחשב בכמות התוצרת או הריווח שהיא מפיקה בשעות אלו בטל גדר העדפה ומותר מעש"י, שהרי אם עבדה עבודה ושעות סטנדרטיות כל הריווח בכלל מעש"י ממש, ואם התאמצה והוסיפה זמן ועבדה יותר הרי זה בגדר העדפה שע"י הדחק שיתבאר לקמן, ולא מצינו בזמנינו העדפה ומותר מעש"י לכאורה.

בב"א המותר לעצמה, והרא"ש הביא דברי שניהם ולא הכריע, והרמב"ם סתם וכתב שכל שדחקה עצמה לעשות יותר מהראוי לה המותר לבעלה, ע"כ.

ובשו"ע [סי' פ' ס"א] העתיק לשון הרמב"ם, 'דחקה עצמה ועשתה יותר מהראוי לה, המותר לבעל, ומשמע שבכל סוגי דחק המותר לבעל. אולם דעת הב"ח והסכימו עמו החלקת מחוקק והבית שמואל שם, שמאחר שנחלקו בזה הראשונים ולא הכריעו, אין להוציא שום העדפה שע"י הדחק מיד האשה, והוסיף שכן נוהגין במדינות אלו. ובחזו"א [אבהע"ז סי' ע' סק"ה] הכריע שכיון שרוב הראשונים נוטים לפסוק כת"ק וגם הב"ח לא הכריע נגדם רק כתב שהמנהג שלא להוציא מספיקא, אין נוהגים כהב"ח בזה, אלא סומכים על הכרעת הראשונים והשו"ע ומוציאים הממון מיד האשה, ע"ש. אמנם למעשה רווחה הלכה בישראל כשיטת הב"ח והב"ש ואין מוציאין בזמנינו שום העדפה שע"י הדחק מיד האשה, ודלא כחזו"א.

או ביצי תולעים העושים משי שהנשים מחממות אותן בחיקו והם נוצרים. ונחלקו הראשונים בביאור הספק, דעת רב האי שאם עשתה כמה מלאכות בב"א עדיף מאם דחקה מזמנה והוסיפה במלאכה, ומיבעיא ליה אליבא דת"ק הסובר שהעדפה שע"י הדחק לבעלה דילמא אין זה אלא כשדחקה והוסיפה מזמנה, אבל אם עשתה כמה מלאכות בב"א הדחק גדול יותר ואפשר שת"ק מודה שהיא לעצמה. ודעת ר"ח להיפך שעשתה כמה מלאכות בב"א גריעא יותר, ומיבעיא ליה לר"ע הסובר שהעדפה שע"י הדחק לעצמה דילמא כשעשתה כמה מלאכות בב"א שאין הדחק גדול כ"כ היא לבעלה.

ולחלבה, הביא הטור [בסי' פ'] שדעת רב האי שאם דחקה והוסיפה בזמן אפילו עשתה מלאכה בלילה בשעה שבנ"א ישנים ואין דרכם לעבוד המותר לבעלה, אבל אם עשתה כמה מלאכות בב"א המותר לעצמה, ור"ח פסק שבכל מותר שבהעדפה שעל ידי הדחק הן עשתה בלילה והן כמה מלאכות

דין המותר כשהם ביד האשה

והפירות לבעלה, וא"כ ילקח במעות שבאו ע"י העדפה קרקע והבעל אוכל הפירות, והבית מאיר שם הקשה עליו שגם בזה נחלקו ראשונים שי"א שהמותר שלה לגמרי הקרן והפירות ואין דינם כנכסי מלוג, וכתב הבית מאיר

עוד נחלקו הפוסקים לסוברים שהעדפה שע"י הדחק לעצמה, וכן בזמנינו שמספק אין מוציאים מידה לבעל כאמור, מה דין הכסף שהרויחה, הבית שמואל [שם סק"ב] הביא דעת התוס' שדינם כשאר נכסי מלוג שהקרן שלה

שהב"ש לשיטתו שפסק שמוציאין ממון מספק ספיקא, ובניד"ד הרי הפירות לבעל מספק ספיקא, ספק בהעדפה שע"י הדחק אם לבעל, ואם תמצי לומר שלעצמה עדיין יש להסתפק אם דינה כנכסי מלוג שהפירות לבעלה, וכיון שיש ב' צדדים שהבעל נוטל הכסף נותנים לו, אולם לדידן להלכה מאחר שהוצאת ממון בספק ספיקא במחלוקת

גדולה שנויה אין להוציא גם הפירות מיד האשה, והאשה מוחזקת בכל. וע"ע חזו"א [שם סק"ז] שחלק עליו וכתב שכיון שהמרדכי כתב בפשיטות שבהעדפה ילקח קרקע וכו', והוא היה מתלמידי בעלי התוס' אין לפקפק בזה. ולמעשה גם בזה רווח המנהג בישראל שהאשה מוחזקת ואין מוציאין מידה אפילו הפירות*.

ד

איני ניוזנת ואיני עושה - צאי מעש"י למזונותיך

הזכרנו לעיל שנחלקו האמוראים אם תיקנו חז"ל מזונות תחת מעש"י או להיפך מעש"י תחת מזונות, ונפק"מ אם יכולה האשה להסתלק ולהפקיע את חיוב מעשי ידיה לבעלה באמירת אי אפשי בתקנת חז"ל ואיני ניוזנת ואיני עושה, ולהלכה קי"ל דתיקנו מעש"י תחת מזונות ויכולה האשה לומר איני ניוזנת ואיני עושה.

איני ניוזנת ואיני עושה ומעש"י לעצמה. ולהלכה קי"ל שצריך אמירה דווקא.

עוד הביא ברמ"א [סי' ס"ט ס"ד] מחלוקת ראשונים באשה שאמרה איני ניוזנת ואיני עושה אם יכולה ביום מן הימים לחזור בה ולחייב את הבעל לזונה, או שכיון שהפקיעה עצמה נתבטלה התקנה ואינה יכולה לחזור בה שוב.

ובצורת הסילוק של איני ניוזנת מצינו מחלוקת ראשונים, יש אומרים שצריכה לומר בפירוש איני ניוזנת וכו', אבל אם רק נמנעה מליתן מעש"י לבעלה ומליטול ממנו מזונות אין זה נחשב כאמירת איני ניוזנת וכו' ומעש"י לבעלה, ויש סוברים שאם נמנעה מליתן המעש"י וליטול המזונות מבעלה נחשב כאמירת

עוד הזכרנו לעיל מה שנחלקו הראשונים אם אמירת איני ניוזנת וכו' פוטרת את האשה גם ממלאכות הבית כאופה וטוחנת וכו' או רק משיעבוד מעש"י, ולהלכה לא ניתן לחייבה במלאכות אלו מספק, חוץ ממלאכות של חיבה כמוזגת לו הכוס

* ראה עוד באורך בחלק ח' [עמ' קצ ואילך] שהבאנו כל הדעות שנאמרו בזה, והנפקא מינה לדינא.

ומצעת לו המטה שמהם אינה יכולה להיפטר בשום אופן.

צאי מעש"י למזונותיך: אע"פ שהאישה יכולה לומר איני ניזונת ואיני עושה, הבעל אינו רשאי לומר לאשתו איני זנך ואיני נוטל מעשה ידיך, שחז"ל חייבו את הבעל לדאוג למזונות אשתו ואינו יכול להסתלק מחיובו שלא בהסכמתה בשום ענין. אולם אם **ספקה**, כלומר שיש לאשה כדי סיפוקה אף ללא דאגת הבעל, כגון שהמעש"י שלה מספקים למזונותיה או שיש לה מזונות ממקום אחר, יכול הבעל להסתלק מחיוב מזונות ולומר לה צאי מעש"י למזונותיך. ואין זה מדין הפוכי מטרתא למה לך, (שבמקום שהבעל יגבה את מעש"י ויזונה בכסף זה מעדיף לוותר את הגביה ואת הטירחה במזונותיה ומבקש ממנה לזון את עצמה בכספה,

וכאילו הבעל משלם לה את מזונותיה ע"י מעשה ידיה), אלא הוא מדין הפקעה, דבכה"ג שהאשה יש לה כדי סיפוקה בעצמה התירו חז"ל לבעל להסתלק ולהפקיע את חיובו ואינו חייב לזונה כלל*.

דין נוסף מצינו במשנה [כתובות ס"ד] והביאו הרמ"א [סי' פ' סי"ח], שאם אין הבעל זנה ואינו מקיים חיובו אינו נוטל מעש"י, וה"ה אם אינו נותן לה מעה כסף אינו נוטל מותר, אע"פ שלא אמר לה צאי מעש"י למזונותיך וגם היא לא אמרה איני ניזונת ואיני עושה, ואין זה מדין הפקעה וסילוק, אלא כך הוא הדין שכל זמן שאינו מקיים את חיובו פטורה היא מלקיים חיובה, אבל החיוב בודאי קיים ויכולה אף לתבוע אותו בבית דין לזונה ולכלכלה. ועי' ברמב"ן ור"ן על המשנה שם.

ה

נכסי מלוג - נכסים שאין ידועים לבעל

לאשה והבעל אוכל בהם פירות, והנכסים אף משועבדים לו לעבוד בהם ולהוציא מהם את פירותיו. וחז"ל תיקנו זאת תחת פרקונה, כלומר שחייבוהו לפדותה כשנשבת ותמורת החיוב

נוסף לכל הזכויות והשעבודים שהעניקו חז"ל לבעל, העניקו לו ג"כ זכות בנכסיה שהכניסה איתה בנישואיה או שנפלו לה בירושה וכדו', והם נקראים נכסי מלוג, והדין בהם שהקרן שייך

*הערת המערכת: וכן כתב בקובץ שיעורים [כתובות או' רכז], אמנם בבית יעקב [סי' סט סע"י ד' ד"ה יכול לומר] חולק על זה ע"ש. ועיין חלקת מחוקק [סי' פ"ד סק"ב], ודר"ק.

לפדותה זיכו אותו בפירות נכסיה עד מותה או גרושיה.

מתקנת נכסי מלוג לא ניתן להסתלק, ואפילו אם אמרה האשה איני נותנת פירות נכסי מלוג ואיני נפדית אין שומעין לה כדי שלא תתערב בין הגויים, אבל בעודה ארוסה לפני הנישואין יכולה להתנות שהבעל יסתלק מהנכסים שלא יזכה בפירותיהם לאחר נישואיהם.

נכסים שאינם ידועים לבעל: כלומר שקיבלה אותם בהיתבא ואין הבעל יודע מהם, ובזה דעת ר'

שמעון במשנה שהם שלה ואינה חייבת ליתן לבעל את פירותיהם, אולם כשנודע לבעל מנכסים אלו מיד משתעבדים לו לפירותיהם ומרגע זה כל הפירות שלו, וכן הלכה. וברא"ש [כתובות פ"ח סי' א'] כתב וז"ל, וה"ר מאיר הלוי ז"ל נתן טעם לדבר דטעמא מאי תקינו רבנן פירי לאיש תחת פרקונה דאי לאו הכי לא פריק לה אמר כסא נקיטה לה תיזיל ותיפרוק נפשה, והאי טעמא לא שייך אלא בידועין לבעל אבל כשאין ידועין לבעל לא תקינו רבנן לבעל שום זכות לא בגוף ולא בפירות, ע"כ.

מציאתה

הבעל זוכה במציאת אשתו, בין אם יצאה במכוון ללקט מציאות ובין אם נודמנה לה מציאה בדרך הילוכה. והטעם שחז"ל תיקנו מציאתה לבעלה דייקו התוס' [כתובות סו ע"א ד"ה מציאתה] בגמרא שם שזה חלק ממעשי ידיה, ומאותו טעם שחז"ל תיקנו מעש"י לבעלה תחת מזונות גם מציאתה לבעלה. אלא שהביאו מגמ' [ב"מ י"ב] שמשמע הטעם שחז"ל תיקנו מציאתה לבעלה משום איבה. והפוסקים באבהע"ז [סי' פ"ד] הביאו טעם נוסף מירושלמי כדי שלא תהא מברחת נכסיה ותאמר מציאה מצאתי, ע"ש.

והנה בגמ' [כתובות שם] מבואר דמציאה דינה כהעדפה שע"י הדחק ותלוי במחלוקת ר"ע וחכמים בהעדפה שע"י הדחק לעצמה או לבעלה. ומדברי רש"י מבואר שכל מציאה נחשבת כהעדפה שע"י הדחק, וכלשון רש"י 'דרוב מציאות צריך לחזר אחריהם, כגון דגים שנשארו כיבשה או צבי שבור או לחפש סימא בקרקע', אולם הרא"ש כתב שודאי במציאה שנודמנה לה בדרכה ולא נדרש מאמץ לחפשה אין דינה כהעדפה שע"י הדחק ולכו"ע לבעל, רק אם יצאה במכוון לחפש וללקט

מציאות זהו העדפה שע"י הדחק שתלוי במחלוקת. (ולדינא, במציאה שנזדמנה לה בדרכה אין האשה יכולה לומר קים לי כרש"י שכל מציאה כהעדפה שעל ידי הדחק, וקים לי דהעדפה ע"י הדחק שלי, וכמבואר

בבית מאיר דהני תרי מילי סתראי נינהו לדינא, ע"ש). עוד נחלקו בראשונים [הובא בטור סי' פדן כשאין האשה ניוזנית מבעלה כגון שאמרה איני ניוזנת, אם מציאתה לבעלה.

1

מעשי ידיהם של נשים המפרנסות את בעליהן

ישנה תופעה של נשים שהם בגדר 'מפרנס יחיד' דהיינו שהבעל אינו עוסק במו"מ והאשה לבדה היא המפרנסת בבית, וכבר בדורות קדמונים דנו בזה אם מעשה ידיה של הבעל באופן זה.

מסרב או מתרשל מלקיים חיובו, כגון שהאשה דרשה וביקשה ממנו מזונות או אפילו לא דרשה אלא שזקוקה למזונות והבעל מתרשל ואינו מקיים חיובו, אבל במקום שמוכן ומזומן לקיים חיובו רק שכיון שהאשה סוחרת ומרוויחה הן אין לו צורך לעבוד כדי להרויח יותר, וגם היא מסכימה עמו בזה יתכן שמעשי ידיה שלו. ומסקנת המהרי"ט שמכל מקום כיון שאין הבעל זן לאשתו מעשי ידיה שלה.

בשו"ת מהרי"ט [ח"ב חו"מ סי' סז] דן באותן נשים גבירות ונכנסות ויוצאות בחצרות שרי מלכים לעסוק במסחר, ומפרי ידיהם עשו חיל עד שהפכו לעשירות ובעלי נכסים והם המביאות טרף לביתם ומכלכלים את בעליהם, אם גם באשה כזאת יש לבעלה זכות במעשה ידיה, שמאחר שהוא אינו מעלה לה מזונות ואדרבה היא מכלכלת אותו ואת בניה ואת כל אשר אתה בבית לכאורה אין לבעל זכות במעשה ידיה, ואע"פ שלא אמרה בפירוש איני ניוזנת ואיני עושה כיון שאין הבעל זנה אין לו זכות במעשה ידיה. אלא שהיה מקום לדון שאע"פ שאם אין הבעל מעלה לה מזונות אין לו זכות במעשה ידיה (וכמבואר לעיל), זה דוקא אם הבעל

אלא שכתב המהרי"ט אופן שגם אשה המפרנסת לבדה הבעל זוכה במעשה ידיה. האחד, אם מיד בתחילת נישואיהם כאשר עדיין לא עשתה האשה חיל בנכסים היה טורח המזונות מוטל על כתפי הבעל והוא זה שדאג למזונותיה ולצרכיה, נמצא שבאותה שעה שדאג לפרנסת הבית התחייבה לו האשה מעשה ידיה, וכיון שכן כשיצאה אחר מכן וסחרה בחצרות שרים ומלכים ועשתה חיל זכה הבעל בכל החיל הזה מכח תקנת מעש"י, וכשמתפרנסים בני

הבית מממון זה נמצא שהם מתפרנסים מממון הבעל ולא מממון האשה, שכיון שהבעל מפרנס את בני ביתו קיים את המוטל עליו והתחייבה האשה ליתן לו מעשה ידיה ומה שעשתה והרויחה זכה בהם הבעל, וכך חוזר הדבר חלילה, ונמצא שכל מה שעושה ומרויחה כל חייה זוכה בהם הבעל וכלשון המהרי"ט 'קמא קמא בטייל לגבי בעל', וכיוון החזו"א [אבהע"ז סי' ע' סק"ו] לסברא זו מדעת עצמו. ועוד סברא כתב המהרי"ט בזה, שכיון שיש רוח ביתא מסתמא וויתרה, כלומר מאחר שהיא משתכרת הרבה ולא חסר לה דבר מוותרת את המעש"י לבעלה אע"פ שהבעל אינו זן אותה עתה מאחר שבתחילה היה זן, וכל זמן שלא גילתה דעתו שמקפדת מן הסתם מוחלת. וזה דוקא במקום שאכן בתחילת דרכם היה הבעל זה שדאג לפרנסת הבית, אבל אם מיד בתחילת דרכם כבר היתה האשה זו שדאגה לפרנסת הבית, וכמו שמצוי הדבר הרבה בזמנינו שהאשה עובדת כבר לפני נישואיה ואחר הנישואין הם מתפרנסים מכסף זה בלבד כגון שהבעל לא מצא עדיין כולל וכדו', הרי שלא נתחייבה מעולם ליתן לו את מעשה ידיה, ולדעת מהרי"ט כיון שהבעל אינו מקיים את חיובו אף שאין זה מחמת סירוב או התרשלות אלא שאין בזה צורך, מעשה ידיה שלה.

אולם הפתחי תשובה [אבהע"ז סי' פ'] העתיק משו"ת גבעת שאול, שמדבריו נראה שכל שלא תבעה האשה

ולא הוצרכה ממנו למזונות, מעשי ידיה של הבעל אע"פ שאינו מפרנס כלל. ע"ש שנשאל בראובן שהשיא בת שמעון לבנו והתחייבו ראובן ושמעון ביניהם לזון ולפרנס את הזוג כמה שנים אחר הנישואין כנהוג, ובתוך משך הזמן שזנו אותן האבות עסקה אשת הבן במלאכה והרויחה, מעשה ידיה למי, אביהן ודאי לא זכה בהן אך יש להסתפק אם זכה בהם הבעל, כיון שמעשה ידיים תחת מזונות והרי אינה ניזונת משל בעלה. והביא השואל ראייה שזכה בהם הבעל מדברי הרמב"ם [פ"ג מעבדים ה"ב] בעבד עברי שהאדון חייב במזונות אשתו ובניו ואעפ"כ מעשה ידיה ומציאתה לבעלה, מוכח שאפילו במקום שאין הבעל נותן מזונות מעש"י שלו. ודחה הגב"ש ראייה זו דהתם האדון נותן המזונות לאשת העבד תמורת עבודת העבד, שכיון שהוא משועבד לעבוד לו נתחייב האדון במזונות אשתו ובניו תמורת זה, והרי זה כמי שזן העבד בעצמו את אשתו שתמורת מעשי ידיו זן האדון לאשתו, אבל בנידון דידן ההורים זנים אותם מחמת החוב שהתחייבו להם, ואפילו אם ימות בן ראובן עדיין ראובן חייב לזון את כלתו [כמ"ש הב"ש בס"י קי"ד], וא"כ אין המזונות באים בהשתדלות וגרמת הבן.

ואעפ"כ מסיק הגבעת שאול שמעש"י של בעלה, שכל מעשי ידי אשתו זכה הבעל מתנאי כתובה, והביא ראיות מדברי הראשונים ומסיים שאין

חילוק בזה בין פוסק לבתו או לכלתו ע"ש, ולדברי הגב"ש נראה שגם בנידון מהרי"ט המעש"י של בעל. (ועיין עוד בהפלאה [קוט"א לסי' קי"ד] שדן בשאלת הגב"ש ודעתו שמעש"י של בעלה מטעם אחר, שמה שהתחייבו האבות לזונם אין זה חוב נפרד אלא התחייבו למלאות חיוב הבעל, וכשזנים אותה אינם אלא כפורעים חובו של בעל לזונה במקומו, ונחשב כאילו הבעל זנה כמו שהתבאר בעבד. והלכך מעש"י של בעלה, ואפילו פוסק לחתנו ליתן לו מזונות כוונת החותן למלאות חיוב הבעל לזון את אשתו ואין דעתו לתת מתנה לבתו. אולם בשו"ת מהרש"ם [ח"ד סי' צ"ב] חלק עליו בפרט זה וסובר שיש לחלק בין פוסק לבנו לפוסק לחתנו, שהפוסק לבנו רוצה בטובת בנו יותר מטובת כלתו וא"כ מתכוין לסלק חובת בנו, אולם הפוסק לחתנו מתכוין לטובת בתו יותר מטובת חתנו ואין כוונתו אלא לזון את בתו ולא לסלק חובת חתנו, ע"ש).

ועל פי האמור לעיל חשוב להדגיש שכל נידון המהרי"ט והגבעת שאול אינו אלא במקרה שהכנסה של האשה עונה להגדרה של מעש"י או העדפה שגם היא לבעל כמבואר לעיל, אבל אם ההכנסה מוגדרת כהעדפה שע"י הדחק (בזמננו השיעור בזה על פי מה שהתבאר לעיל כגון שעבדה יותר מ-40 שעות שבועיות הכוללות את עבודות הבית, או בימים שאין הרגילות לעבוד בהם וכדו') פשוט לכולי עלמא שאין לבעל זכות בהכנסה זו.

ועל פי זה נראה לדון בזמננו, שאם האשה מפרנס יחיד בבית בדרך כלל דורש הדבר מאמץ רב מצידה הרבה יותר מהסטנדרט המקובל, הרי שמשכורתה מורכבת ממעש"י והעדפה וגם מהעדפה שע"י הדחק, ונמצא שהתגמול עבור החלק הסטנדרטי והבסיסי שבעבודתה (עד 40 שעות) שייך לבעלה מדין מעש"י ואילו השכר עבור השעות הנוספות שייך לה. וכשמפרנסת את ביתה ממשכורת זו ונשאר עודף (שאם לא נשאר עודף אין לבעלה כלום, שהרי גם הוא מחויב לפרנסתם, ואם לא יפרנסם כראוי הרי אינו מקיים חיובו וממנ"פ אין מגיע לו מעש"י), תוכל האשה להחשיב את חלק המשכורת הבסיסית - שהיא מוגדרת כמעש"י - עבור פרנסת הבית, והעודף הנשאר לאחר הוצאות הבית הוא חלק העודף על המשכורת הבסיסית שבאה כתוצאה ממאמץ יתר, ומוגדר כהעדפה שע"י הדחק ששייך לה. נמצא שנידון מחלוקת המהרי"ט והגב"ש אין שייך בזמנינו אלא במקרה שהאשה מצליחה לפרנס את ביתה במשכורת זו שהיא מרויחה ע"י עבודה סטנדרטית בשעות העבודה המקובלות, כגון שמרויחה הרבה (עבור שעות אלו) או שיש לה משפחה קטנה ועוד נשאר עודף, אבל אם החלק הסטנדרטי והבסיסי של המשכורת התבזבז על הוצאות הבית פשוט שהעודף שייך לה, מדין העדפה שע"י הדחק.

מלאכות שאין הנשים רגילות בהם

המשנה למלך [פכ"א מאישות ה"א] העתיק דברי מהרי"ט הנ"ל ותמה עליו, שהרי הנידון בנשים העוסקות במלאכת המסחר ומשא ומתן שאין דרכן של נשים במלאכות אלו ואין הבעל יכול לכופף את אשתו למלאכה זו, כמבואר לעיל שאין הנשים חייבות במעשי ידיים רק במלאכות הנשים, וכיון שכן גם הרווח שהכניסה האשה ממלאכה זו אינה מחוייבת ליתן לבעלה. והביא משו"ת הרשב"א [הביאו הב"י באהע"ז סי' צ"ה] שדן באלמנה שניזונת מנכסי יורשים - שהדין בזה שוה לאשה שניזונת מבעלה, ומעשה ידיה של האלמנה שייך ליורשים - והאלמנה טרחה והשביחה את הקרקע של היורשים, ויש שרצו לומר שהשבח שהשביחה האשה שייך ליורשים מדין מעש"י, והשיב הרשב"א שכיון שהאשה אינה חייבת לטרוח לסחור ולבנות לעקור ולנטוע וגם לא להתעסק בריבית, אלא לעשות בצמר, ואם רוצה הבעל לשנותה למלאכה אחרת אינו רשאי שאינה אצלו כעבד, ואפילו לא כפועלים ששכרם לעשות אצלו מלאכה היום, שהרי השוכר את הפועל לעבוד אצלו מציאתו לבעה"ב מדינא ואילו באשה מדינא מציאתה לעצמה ורק משום איבה תיקנו שתמסרם לבעלה, וכיון שכן אפילו אם ניזונת מנכסי יתומים כיון שהשביחה או הרויחה במעות ע"י מלאכה שאינה חייבת בה אין השבח

והרויח נידונים כמעשי ידיה שנותנת ליתומים. (אלא שהסתפק שם אם ניתן לחייב את האשה לשלם ליתומים שכר בטלה כפועל בטל כיון שהתבטלה ממלאכות שהמעש"י שלהם ליתומים, או אפשר שהאשה אינה משלמת אפילו כפועל בטל דלא אמרו מעש"י לבעלה או ליתומים אלא כשעשתה מעש"י, או שיכול הבעל לכופה לעבוד ולהרויח מעש"י, אבל אם נתבטלה ולא עשתה אינה חייבת לשלם, כלומר שכמו פועל בחינם שנתעצל ולא עשה את המלאכה שקיבל ע"ע לעשות פשוט שלא ניתן לחייבו בתשלומים, כך היא לא ניתן לחייבה ולקזו ממזונותיה, שאין המזונות שכר על המעש"י אלא הם ב' תקנות נפרדות, האחד שהמעש"י של הבעל או של היתומים, והשני החיוב לזונה, אלא שחז"ל תיקנו החיובים זה כנגד זה, אבל החיוב מעש"י מצד עצמו אינו כפועל בשכר אלא כפועל בחינם, ע"ש).

ובע"ז זה הביא הטור [אהע"ז סי' צ"ה] באלמנה שניזונת מנכסי יתומים והניח בעלה קרקע והשביחתו, דעת הרשב"ם שכיון שמעש"י שלהם כל השבח שלהם, והראב"ד כתב דאע"פ שהיא ניזונת משלהם אין השבח שהשביחה הקרקע שלהם שלא אמרו מעש"י שלהם אלא במעש"י הקבועים כגון טווה או אורגת, אבל במלאכה אחרת שאין דרכה בכך לא, כיון שאינה

יכולה לשנותה לאותה מלאכה אם עשתה הרי הוא לעצמה.

ותירין המשנה למלך דאין הכי נמי מצד תקנת מעש"י אין כאן נידון כלל כיון שעבדה במלאכה שאין דרכה בכך אין לרווח דין מעש"י לבעלה, אלא שמ"מ לא גרע מעש"י במלאכות שאין דרכן בכך ממציאה שגם זה תיקנו לבעל משום איבה, ונמצא שמעש"י שבא ממלאכה שאין דרכה בכך אף אם אמנם לא ניתן לחייבה ליתנם לבעלה מדין מעש"י הבעל נוטלם מדין מציאתה, ובוזה דן מהרי"ט באותן הנשים שאין בעליהן מפרנסם שמציאתן לבעליהן, (ובנידון תשרי הרשב"א אין לחייבה ליתן הריווח ליתומים מדין מציאה, שביתומים אין תקנת מציאה ונכסי מלוג רק תקנת מעש"י), ע"ש. אלא שדבריו קצת דחוקים מכמה פנים, א', שבמציאה שע"י הדחק נחלקו הפוסקים אם לבעלה או לעצמה והובא לעיל, ומספק א"א להוציא מחזקת האשה, ולדברי המל"מ נצטרך לומר שנידון המהרי"ט הוי כמציאה הבאה לה שלא ע"י הדחק, וצ"ע. עוד קשה שהרי נחלקו הפוסקים בבעל שאינו זן את אשתו אם מציאתה לבעלה או לעצמה, ולפי"ז נמצא שכל עיקר הנידון כשאינו זן (לא מחמת סירוב או התרשלות אלא) מחמת שאין צורך אם הוי כמי שלא זנה או לא, אינו אלא לדעת הפוסקים הסוברים שכשאינו זנה גם מציאתה לעצמה, אבל לפוסקים שגם כשאינו זנה מציאתה לבעלה אין הנידון נוגע כלל, שהרי אפילו אם

נגדירו כמי שאינו זנה אעפ"כ מציאתה לבעלה, וכולי האי לא הו"ל למהרי"ט לסתום אלא לפרש.

ואחרונים רבים חלקו על דברי המל"מ, אלא שגם בדבריהם נמצאו למדים שנחלקו בגדרו, עיין חזו"א [אהע"ז סי' ע' סק"ו] שתמה על המל"מ שדימהו למציאה, והקשה דמהיכי תיתי גרע מהעדפה שפשוט שהיא לבעלה. ומאידך הבית מאיר [סי' פ' ס"א וסי' צה ס"א] והמהרש"ם [ח"ד סי' צב] תמהו עליו, שהרי דומה להעדפה שע"י הדחק שנחלקו הפוסקים אם לעצמה או לבעלה, ע"ש. (וע"ע במהרש"ם שהביא מרדב"ז שנראה מדבריו להדיא שדינו כמעש"י כדעת מהרי"ט).

ומחלוקת זו אם ניתן להגדירו כהעדפה או כהעדפה שע"י הדחק חשבתי לבאר בב' אופנים. א', שנחלקו בגדרי העדפה והעדפה שע"י הדחק שהבאנו לעיל גדרים שונים בראשונים, יש שכתבו שהעדפה הוי כגון שהזדרזה והספיקה לעשות יותר, ויש שכתבו כגון שעשתה ג' וד' מלאכות בב"א. ונראה שאלו שהגדירו העדפה כגון שהספיקה יותר סברו שגדרי העדפה והעדפה שע"י הדחק הם, שכל עוד שאין העודף בא כתוצאה ממאמץ מעבר למאמץ הסטנדרטי ורק בזריזותה הספיקה בתוך המסגרת הסטנדרטית יותר הרי הוא העדפה, ואילו כשהעודף בא כתוצאה ממאמץ יתר הרי הוא העדפה שע"י הדחק, ולדבריהם י"ל שאם עשתה

מלאכה שאין דרכה בכך כיון שיש כאן מצידה מאמץ מסוים מעבר לסטנדרט הרי"ז העדפה שע"י הדחק. אולם הסוברים שהעדפה הוא כגון שעשתה ג' וד' מלאכות בב"א סברו שאף אם הדבר כרוך במאמץ מסויים כל עוד שאין הוא מאמץ גדול וקשה נקרא העדפה בלבד, ורק אם הדבר כרוך במאמץ גדול נחשבת העדפה שע"י הדחק, ולדבריהם י"ל שאף אם עשתה מלאכה שאין דרכה בכך כיון שאין המאמץ גדול וקשה עדיין בכלל העדפה הוא.

ובאופן אחר י"ל שהכל תלוי בסוגי המלאכות, יש מלאכות הכרוכות בעבודה גופנית קשה שאין הנשים בנויות להם כחרישה זריעה קצירה וכדו' ואלו אכן נקראות העדפה שע"י הדחק, אולם ישנם מלאכות כדוגמת מסחר תיווך הלוואה ברבית וכדו' שאמנם אין דרכן של נשים במלאכות אלו ומ"מ אינן כבידות ואינן כרוכות בעבודה קשה, ואלו אכן מוגדרים העדפה ולא העדפה שע"י הדחק. ולפי"ז לא נחלקו החזו"א עם

הבי"מ והמהרש"ם, שהחזו"א כתב דבריו על נידון המהרי"ט שעסקה האשה במסחר וכדו' וזה אכן מוגדר כהעדפה, ואילו הבי"מ והמהרש"ם כתבו דבריהם על נידון הרשב"א שעסקה האשה בחרישה קצירה וכדו' שהן מלאכות כבידות ומוגדרים כהעדפה שע"י הדחק.

לפיכום: אם עשתה האשה מלאכה שאין דרכן של נשים בכך והבעל אינו יכול לכופה לכך, מצינו בזה ד' שיטות, המהרי"ט כתב שדומה למעש"י שהוא לבעלה, המל"מ כתב שדומה למציאה, החזו"א דימהו להעדפה (ותלוי אם נותן לה מעה כסף שאז המותר והעדפה שלו), והבית מאיר ומהרש"ם דימהו להעדפה שע"י הדחק שהיא שלה בכל ענין, (ובדרך אחד חשבנו להשוות הדעות ולחלק בין סוגי המלאכות).

ולחלכה היות שדעת כמה פוסקים שדינו כהעדפה שע"י הדחק, לא ניתן להוציא מעש"י מידי האשה ככל העדפה שע"י הדחק שא"א בזמנינו להוציא כמבואר לעיל.

עוסקת במסחר מתי נידון השבת כ'מעשה ידיים' ומתי כ'פירות' שהשביח הקרן

מדין פירות נכסי מלוג, וכדי לברר הענין עלינו להקדים גדר פירות נכסי מלוג.

הנה בנכסי מלוג שהכניסה האשה לבעלה קודם הנישואים או

ויש לעיין בכל נידון המהרי"ט והאחרונים באשה שעסקה במסחר והרוויחה אם מעשי ידיה לבעלה, שלכאורה בלא דין דמעשה ידיה לבעלה היה מקום לומר שהרווח לבעל

אחריהם, הקרן שייך לאשה והפירות שהנכסים מוציאים שייכים לבעל, שתיקנו לו פירות נכסיה תחת פירקונה כאמור. וגדרי קרן ופירות במקורם ברורים היטב, הקרן הוא גוף הקרקע שהאשה הכניסה, והפירות הם הפירות הצומחות ממנה אח"כ. אמנם פעמים שפרי הנכס אינו בא בצורה של פירות חדשות הצומחות מהקרקע אלא מגיע בצורה שונה, כגון נכס נדל"ן שמושכר ומניב רווח דמי שכירות, אע"פ שדמים אלו אינם עולים מגוף הקרקע הרי זה פירות שכיון שהשכירות הוא רווח שנוצר מהנכס נקרא פירות, ואם ימכרו את הנכס ויצטבר סכום גדול מגוף הנכס ומדמי השכירות, הרי כספים אלו מורכבים חלקם מהקרן שהוא התמורה שהתקבלה תמורת גוף הנכס וחלקם מפירות שהוא השכירות שהניב הנכס, כלומר כל רווח חדש שנוצר והתקבל על הנכס נקרא פירות ושייך לבעל. ועל פי זה יש לדון לענין יוקר הנכס, כלומר שאם הכניסה האשה לבעלה נכס בנכסי מלוג והתייקר ומכרהו, נמצא שהתמורה שהתקבלה עבור הנכס מורכבת חלקה משיווי הנכס כפי שהיה בעת הנישואין וחלקה מיוקר הנכס, וחלק היוקר למי, לבעל כדין פירות או לאשה כדין קרן. וזה נראה פשוט שדינו כקרן, שהרי היוקר אינו רווח חדש שנצמח ונוצר מהנכס אלא הוא גוף הנכס עצמו שהתייקר וכיון שהקרן של האשה גם רווח היוקר שהוא בגוף שייך לאשה. אלא שיש לעיין מה יהיה הדין כשקנתה

האשה נכס והמתנה עד ששוויו עלה ומכרתו וקנתה בדמים נכס אחר גדול והתייקר ומכרתו, וכך סחרה שוב ושוב עד שהצליחה להכפיל את כספה כדרך הסוחרים, האם נגדיר רווחים אלו כקרן כיון שסוף סוף בא הרווח כתמורה על גוף הנכס שקנתה האשה מכספה והתייקר, ואין כאן דבר חדש שנוצר מעבר לגוף הנכס, וא"כ כל הרווחים לאשה. אמנם נראה שכסף זה דינו כפירות שהם לבעל, וההבדל ביניהם הוא שרווח שנוצר מהתייקרות הנכס מעצמו ללא התערבות אדם הרי הוא עצם הקרן, וכמו אילן שהתעבה מעצמו שהוא עצם הגוף ולא פירות, אבל כשלא יבוא הרווח אלא על ידי פעולה של מאן דהוא לא ניתן לייחסו כגוף וקרן שהרי ללא ההתעסקות וההתערבות לא היה הרווח בא לעולם, נמצא שהנכס אינו אלא משמש כאמצעי ודרך לייצר את הרווח, והרווח נוצר מכוחו של האדם שסחר בנכסים ואיננו חלק מעצם הנכס, וגדרו כרווח חדש שנוצר ע"י הנכס, ודינו כפירות ששייכים לבעל. וא"כ נמצא שהנכס הראשון שקנתה האשה בכספה או שקיבלתו (קודם נישואיה או אחריהם) דמי היוקר שלה הם ששבח זה מאליו נעשה והגוף שלה השביח מאליו, אבל הרווחים שבאו אחר כך מנכסים שקנתה ברווחים אלו והתייקרו ומכרה וכן הלאה רווחים אלו לא היו באים לולי פעולותיה ודינם כפירות של הנכס שקנתה מכספי הקרן הראשון ושייכים לבעל מדין פירות נכסי מלוג.

ולבאורה היה נראה שגם בבואנו לדון בזה מצד גדרי מעש"י של אשה לבעלה יש לדון על פי האמור, דהיינו שאם לקחה האשה בכספה שדה ונתייקרה ממילא, אין לבעלה ביוקר זה כלום שהרי גוף הנכס הוא שנשבח ואין כאן מעשה ידי אשה שהביאו השבח. אולם אם בא הריוח כתוצאה מטרחה וסחורה שעסקה בהם האשה ניתן להגדיר את כל הרווח כמעש"י של האשה שכולו לבעלה. ולפי"ז נמצא לכאורה שאשה שסחרה בנכסי מלוג שלה ומכרה וקנתה שוב ושוב עד שהרוויחה כסף, היה ניתן לחייבה ליתן את הרווח לבעלה הן מצד דין פירות נכסי מלוג (תחת פרקונה) והן מצד דין מעש"י לבעלה (תחת מזונותיה). אולם כשנבחין היטב נראה שאין הדבר כן, שגדרי שבח ופירות וגדרי מעש"י חלוקים הם במהותם, שבח פירות דנים כל רווח ותוספת שעלו מגוף הנכס (הן פירות ממש והן מטורח ומסחר שנעשה בו שנמכר) ואין הם בכלל עליית ערך גוף הנכס שהתייקר, ומעש"י נקרא כל הרווח שמשולם עבור הטורח והעבודה. לדוגמא, אשה שטוותה צמר ועשתה ממנו חוטים, מורכבים כאן ב' חלקים, א', טורח פעולתה, כלומר מה שטרחה ועבדה בכפות ידיה לטוות חוטים כדוגמת פעולת פועל, שלעבודתה יש ערך על פי שכר העבודה. ב', השבח שהשביחה את הצמר עד שנעשה חוטים, כדוגמת פירות שצמחו מקרקע, (ואין זה שבח הגוף עצמו כיוקר, כיון שצריך

טורח ופעולה לעשותו כנ"ל). והלכך, אם לקחה האשה צמר של בעלה וטוותה ועשתה ממנו חוטים שייכים החוטים לבעל ממה נפשך, שהרי גוף החוטים שהוא שבח הצמר שייך לו כיון שהצמר שלו וממונו הוא ששבח, וגם טורח פעולתה שייך לו ואינו צריך לשלם לה עליו, מדין מעש"י אשתו לבעלה. ומאידך אם נשכרה לעבוד אצל אחרים לטוות להם צמרם, פשוט שהחוטים שייכים לבעל הצמר שהרי ממונם הוא ששבח וארעאי אשבח, והאשה לא תקבל אלא שכר על עבודתה כפועל, ואת זה צריכה למסור לבעלה מדין מעש"י. ואם לקחה צמר שלה וטוותה, נמצא ג"כ ששבח החוטים עצמם שייך לבעל מדין פירות נכסי מלוג, ומשכרה ג"כ פטור מדין מעש"י ידיה לבעלה.

ועל פי זה נראה שאם לקחה וסחרה בנכסי מלוג אין הרווחים שתעשה על ידי המו"מ שייכים לבעל מדין מעש"י אלא רק מדין פירות נכסי מלוג כיון שהשבח אינו בא כתמורה ושכר טרחה עבור טורח פעולותיה אלא הוא הרווח החיצוני שנצמח מהנכסים. ואין שייך לדון מצד מעשה ידיה אלא כשהיא עובדת וטורחת ומתעסקת בדבר זה בנכסי אחרים ונוטלת תמורה, שאז התמורה שמקבלת כשכר על עבודתה גדר מעש"י הוא, והחלק שמקבל בעלי הנכס גדר שבח ופירות הוא, אבל כשעושה בנכסים שלה אין כאן שכר טרחה ועבודה אלא הכל בגדר פירות

א"כ אין לבעל בריווח כלום, אבל כשעוסקת בשל אחרים הרי שכרה בגדר מעשה ידיה ושייך לבעל אפילו אם אין ידוע לו כלום.

ואחר בירור הדברים נמצא שדברי מהרי"ט ויתר האחרונים האמורים (שדנו בנשים העוסקות במסחר וצברו הון רב מעש"י למי) צריכים עיון, שלכאורה כל ממון שהיה בידה כשהתחילה לסחור דין נכסי מלוג יש לו, שהקדן שלה והפירות שלו, וא"כ כל שבת וריווח שהרוויחה בהם שייכים לבעל מדין פירות ולא מדין מעש"י, ואין זה נוגע לכל הנידון שדנו בבעל שאינו זן לאשתו ולא מחמת סירוב והתרשלות אם מעשי ידיה שלו, שכיון שהרווח בגדר פירות נכסי מלוג בכל ענין שלו הם כאמור. ואם לא היה הממון ידוע לבעל, פשוט שהריווח לעצמה כאמור, ומה זה ענין לדיני מעש"י אם זנה או אינו זנה, וצ"ע. ובדוחק רב צריך לומר שכל הנידון בסחרה בכסף של אחרים שאינו בכלל נכסי מלוג כאמור, ובזה הרווח שלה הוא מצד שכר טרחה וכו' ונידון בכלל מעשי ידיים. וגם בזה כאמור אם קיבלה הכסף בעיסקה (שחציה מלוה וחציה פקדון) החלק שמקבלת במלוה שלה הוא והוא נכסי מלוג שפירותיהם לבעל. וצריך עיון.

ושבת, ואין הבעל נוטל מצד מעשי ידי אשתו אלא מצד פירות נכסי מלוג לבעל.

ולפי"ז נראה שאם לקחה האשה עיסקא בפלגא מלוה ופלגא פקדון והרוויחה, השכר שנוטלת על חלק המלוה בגדר פירות הוא, שהרי מקבלת אותו מצד שמעותיה השביו, אבל השכר שמקבלת על חלק הפיקדון שמקבלת אותו כשכר על פעולתה דין מעש"י יש לו. ונראה שאם לוותה האשה כסף לצורך מסחרה וסחרה והרוויחה, כיון שהכסף שלוותה נחשב מיד לנכסי מלוג שהקדן שלה והבעל אוכל פירות, הרי שכל הריווח שייך לבעל מדין פירות ולא מדין מעש"י.

והנפקא מינה לדינא אם הבעל נוטל מדין מעשי ידיה או מדין פירות נכסי מלוג, באומרת איני ניזונת ואיני עושה, שהתבאר לעיל שלענין תקנת מעשי ידי אשה לבעלה תחת מזונותיה יכולה לומר אי אפשי בתקנת חכמים ואיני ניזונת ואנו עושה, אבל בתקנת פירות נכסי מלוג תחת פרקונה אינה יכולה לומר כן ובכל ענין פירות לבעל. ומאידך, אם הכסף שעוסקת עמו במסחר אינו ידוע לבעל, וקי"ל נכסים שאינם ידועים לבעל אין הבעל אוכל מהם פירות,

